

nendo illi captiosas questiones. (Math. 22, v. 23 et seq.) 3° Egrè ferendo quod discipuli ejus docerent populum. (Act. 4, v. 2.) 4° Eosdem capiendi et in carcerem conjiciendo. (Act. 5, v. 17.) 5° Illos in iudicium adducendo. (Act. 23, v. 6.)

QUESTIO IX. — *Qui hoc tempore sint similes Pharisæis et Sadduceis?* — Resp. Si ulli alii, maximè predicantes Lutherani et Calviniani sunt illis similes. Hoc facile demonstratur ex dictis in hunc modum: Primò, Pharisæi et Sadducei introduxerunt novam doctrinam, disceptantem à doctrinâ Synagoge. Hi quidem negando resurrectionem, Spiritum et Angelum; illi verò asserendo omnia fato evenire, et animas bonorum de corporibus in corpora transmigrare. Idem faciunt Lutherani et Calvinistæ: introducunt novam doctrinam, disceptantem à doctrinâ Ecclesie. Hi quidem asserendo, Deum esse auctorem peccati, et predestinare homines ad æternam damnationem, sine ullâ ipsorum culpâ; illi verò docendo corpus Christi esse ubique; in Eucharistiâ manere substantiam panis cum substantiâ corporis Christi; infantes in Baptismo habere propriam fidem actualem. Secundò, Pharisæi et Sadducei inter se quidem erant hostes infensissimi, sed in oppugnando Christo mirè inter se conspirabant. Sic Lutherani et Calvinistæ, dum inter se agunt, nullis convitiis se mutuò proscindunt ac lacerant, at in oppugnandâ Christi Ecclesiâ malitiosè inter se consentiunt. Utrique docent, Ecclesiam multis seculis ante Lutheri adventum errasse in fide, et, ut ipsi loquuntur, adultèram ac meretricem factam esse. Undè consequenter fateri debent, omnes filios qui illis seculis in Ecclesiâ per baptismum nati sunt, adulterinos fuisse ac spurios: nec Christum isdem seculis nisi spurios et adulterinos fructus ex suâ sponâ suscepisse ac educasse, que est magna in Christum blasphemia. Tertio, Sadducei pro suo arbitrio, quosdam Scripturæ libros admittebant, alios rejiciebant. Admittebant libros Moysis; rejiciebant reliquos. Idem faciunt Lutherani et Calvinistæ. Utrique rejiciunt libros Judith, Tobie, Sapientie, Ecclesiastici, Machabeorum. Lutherani insuper, Apocalypsim, Epistolam Jacobi et nonnullas alias, prout ipsis opportunum. Catholici admittunt omnes quos antiqui Patres, Innocentius I, Augustinus et alii, communi consensu admisserunt. Quarto, Sadducei nullam admittebant traditionem, nullam Scripturæ interpretationem à Moysi, vel prophetis, vel doctoribus acceptam. Similiter faciunt Lutherani et Calvinistæ. Rejiciunt traditiones divinas et apostolicas, contra illud Apostoli 2° Thessal. c. 2, v. 14: *Teneat traditiones, quas didicistis.* Rejiciunt interpretationem Scripturæ, quam per traditionem ab Apostolis et aliis Ecclesie doctoribus accepimus. Sui arbitrio Scripturam interpretantur. Quintò, Sadducei nihil volebant credere, nisi quòd sensu aut manifestâ ratione comprehenderent. Idem faciunt Calvinistæ. Non credunt Christum præsentem esse in Eucharistiâ. Quare? Quia aiunt se non posse ratione naturali comprehendere, quomòdò idem corpus eodem tempore possit simul esse in duobus locis. Cùm ergò constet Christum esse in celo, pu-

tant evidenter sequi, non esse in altari vel Eucharistiâ. Sextò, Sadducei in oppugnandâ resurrectione mortuorum, ridiculo argumento utebantur contra Christum, hoc modo: Una mulier successivè habuit septem viros. Si ergò resurrectio admittenda, quis illorum in resurrectione recepturus est illum maritum? Quibus respondit Christus: *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Similiter faciunt Calvinistæ: ridiculè argumentantur contra præsentiam corporis Christi in Eucharistiâ, in hunc modum: Scriptum est Matth. 13, v. 17: *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in accessum emittitur.* Si ergò corpus Christi est præsens in Eucharistiâ, et intrat in os, ut Catholici asserunt, ergo in ventrem vadit, et in accessum emittitur. Quibus, quid aliud respondendum, quàm quòd Sadduceis responsum est? *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.*

Hæc de doctrinâ. Si mores spectemus, fateor non modò Lutheranos et Calvinistas, sed etiam aliquos Catholicos posse similes esse Pharisæis, et illorum vitia imitari; nam, ut ait poëta:

Illos intrâ muros peccator et extrâ.

Sed tamen duo Pharisæorum vitia præ cæteris expendenda sunt. Unum est, quòd fuerint superbi, arrogantes, ambitiosi, amantes honorum et timulorum. Sic faciunt nostri adversarij. Superbi ac arrogantes sunt, quia contemnunt antiquos Patres, et suam sententiam ac judicium ipsis præferunt. Amantes sunt timulorum, quia volunt vocari Evangelicis, Orthodoxis, Reformatis, à Deo docti. Alterum est, quòd ad opinionem sanctitatis occupandam, soliti fuerint legem Dei scribere in membranis, et affigere fronti, brachiis et parietibus, nec aliud insonare, quàm legem et prophetas. Sic etiam nostri adversarij nihil aliud ore habent, quàm *verbum Dei.* Ubique in templis, in hospitibus, in parietibus affigunt hanc sententiam: *Verbum Domini nunciat in æternum.*

QUESTIO X. — *Esseni undè dicti; et quæ illorum dogmata et instituta?* — Undè dicti sint Esseni (quos alii vocant Essæos, alii Hlasidos vel Asideos) non satis constat. Serar., lib. 3. Trihæresii, cap. 1, affert varias conjecturas et opiniones. Non est res tanti momenti, ut magnooperè laborandum sit. Quisquæ sequatur opinionem, quam velit. Que autem fuerint eorum dogmata et instituta, paucis explicandum est ex Josepho et Serario. Principua fuerunt hæc: Abhorrebant à voluptate, et vivebant cœlibes. Habebant bona communia, more religiosorum. Non utebantur famulis, sed ipsi sibi ministrabant. In victu sectabantur austeritatem. Albis utebantur vestibus. In quâlibet urbe erant multi similes. Maxima apud eos hospitalitas. Sine viatico faciebant iter, quia ubique ferè inveniebant sine sortis homines, à quibus gratuito habebant hospitium. Peculiari ratione dediti erant pietati. Manè antè solis ortum nihil profani loquebantur, sed precibus ac orationibus erant intenti. Post preces, quisque conerebat se ad suos labores. Deinde iterum in munus collecti, et lineis velaminibus præcincti, frigida aqua se lavabant et purificabant. Post hanc lotionem, ibant

modestè ad cenaculum, ubi sacerdotes ante et post cibum orabat, reliquis adstantibus. Finito prandio, rediabant ad consuetos labores. Quibus finitis, eo ritu conebant, quò antè pransi erant. Servabant accuratè siletium. Nihil ferè agebant nisi ex curatorem suorum imperio. Sine curatorem facultate, nihil consanguineis poterant dare. Novitiis quadriennio probabant. Accuratè servabant sabbatum. Credebant animarum immortalitatem. Aliqui inter illos futura prædicebant. Hæc omnia fuisse prosequitur Serarius ex Josepho Flavio, qui etiam affirmat multos Essenorum ad fidem christianam fuisse conversos.

CAPUT XII.

DE JUDICE CONTROVERSARUM IN VET. TESTAMENTO.

Quæritur 1° an Pontifex in veteri Testamento fuerit iudex controversiarum? 2° An pontifex in dirimendis controversiis fuerit infallibilis iudex, ita ut non poterit errare? 3° An etiam in novo Testamento sit aliquis iudex infallibilis, et quis ille sit?

QUESTIO PRIMA. — *An Pontifex in veteri Testamento fuerit iudex controversiarum?* — Resp. Certum est fuisse. Hoc testatur Josephus, lib. 2 contra Appionem, cùm ait: *Pontifex ante alios sacerdotes Deo sacrificat, leges custodit, dijudicat controversias, convictos delicti puni; cui qui non obedi, is panas luit, tanquam in Deum impius.* Et manifestè colligitur ex illo Deut. 17, v. 8 et seq.: *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram; et iudicium intrâ portas tuas videris verba variari, surge, et ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad sacerdotem Leviitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore; quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsumt loco quem elegerit Dominus, et docerint te iuxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum; nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram.* Qui autem superbi, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto iudicis, morietur homo iste. Circa hunc locum aliqua notanda sunt. Primum est, quòd variè fuerint controversiæ in populo Iudæorum; hic quidem dux speciatim recensentur: una de sanguine, altera de lepra. Alibi tamen summam insinuantur quatuor genera, ut 2 Paral. 19, v. 10: *Ubiunque quæstio est de lege, de mandato, de caeremoniis, de justificationibus.* Nam alique, ut ibi interpretatur Lyranus, oriebantur ex lego Decalogi: alie ex præceptis caeremonialibus, ad divinum cultum spectantibus; alie denique ex præceptis iudicialibus, que ad externam pacem et justitiam conservandam erant accommodata. Alterum, quòd in singulis civitatibus constituti fuerint inferiores iudices, qui ex officio debebant huiusmodi controversias dirimere, ut habetur Deut. 16, v. 18-19: *Judices et magistrus constitues in omnibus portis tuis, quos Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas; ut iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent.* Et 2 Paral. 19, v. 5: *Consti-*

tuitque iudices terræ in cunctis civitatibus Juda munis per singula loca. Tertium est, quòd, quando inferiores iudices non poterant inter se convenire, nec controversias ad se delatas, propter peculiarem aliquam difficultatem dirimere, necesse fuerit confugere Hierosolimam ad superiores iudices, quibus tanquàm supremum iudex, præsidebat Pontifex; et illius sententia, sub penâ mortis, oportebat acquiescere. Hoc patet ex verbis panò antè citatis: *Si difficile et ambiguum apud te (id est, in civitate tuâ, in quâ habitas) iudicium esse perspexeris, etc.* Hinc colligitur, duplex apud Iudæos fuisse tribunal et concilium, unum majus, alterum minus. Inter ea fuit multum discrimen, quia majus erat tantum in Jerusalem; minus in singulis civitatibus. In majori iudicabantur majores controversiæ; in minori, faciliores. In majori præsidebat Pontifex; non item in minori. A minori licebat appellare ad majus, non contrâ, à majori ad minus. In majori erant septuaginta personæ præ Pontificem; in minori, viginti tres. Majus vocabatur Sanhedrin, vel Synedrin, vel concilium seniorum; minus, non item. De majori sæpè fit mentio in Evangelio, ut Marci 14, v. 55; Et Luc, 9, v. 22, et Act. 4, v. 5. Videantur interpreses. Utrunque concilium habuit suam originem sub Moysè. Et minus quidem institutum est ex consilio Jehru; et majus verò, mandato Dei. Occasio minoris institutum describit Exodus 18, v. 15 et seq., his verbis: *Alterâ autem die, sedit Moyses ut iudicaret populum, qui assidebat Moysi à mane usque ad vesperam. Quod cùm videret cognatus ejus, omnia scilicet que agebat in populo, ait: Quid est hoc, quòd facis in plebe? Cur solus sedes, et omnis populus præstolatur de mane usque ad vesperam? Cui respondit Moyses: Veni ad me populus, quærens sententiam Dei. Cuiusque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me, ut iudicem inter eos, et ostendam præcepta Dei, et leges ejus.*

At ille: *Non bonam, inquit, rem facis; stulto labore consumeris et tu, et populus iste qui tecum est. Ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere; sed aude verba mea, atque consilia et erit Deus tecum. Provide de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui odiant avaritiam, et constituat ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, qui iudicent populum omni tempore; quidquid autem majus fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodo iudicent; leviusque sit tibi, partito in alios onera...* Quibus auditis, Moyses fecit omnia que ille suggererat. Et electis strenuis viris de cuncto Israel, constituit eos principes populi, tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, qui iudicabant plebem omni tempore; quidquid autem gravius erat, referabant ad eum, faciliora tantummodo iudicantes. De majore concilii institutione sic legitur Num. 11, v. 16-17: *Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quòd senes populi sint ac magistri: et duces eos ad osium tabernaculi faceris; faciesque ibi stare tecum, ut descendam, et loquar tibi; et auferam de spiritu tuo, et tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris,*

Et inf., v. 21, 25: *Venit igitur Moyses, et narravit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de senibus Israel, quos stare fecit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem, et locutus est ad eum, auferens de spiritu qui erat in Moysae, et dans septuaginta viris. Cūque requiesisset in eis spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt.*

Porro cū utrumque concilium progressu temporis penè collapsum esset, iterum restitutum et renovatum fuit à Josaphat, rege Juda, ut habetur 2 Paral. 19, v. 4, et seq., his verbis: *Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem: rursusque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim, et revocavit eos ad Dominum Deum Patrum suorum. Constituitque iudices terræ in cunctis civitatibus Juda militis per singula loca. Et precipiens iudicibus: Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed yomini: et quodcumque iudicaveritis, in vos redundabit. Hæc omnia intelliguntur de minori concilio. Jam sequitur de majori, v. 8 et seq.: *In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas, et sacerdotes, et principes familiarum ex Israel, ut iudicium et causam Domini iudicarent habitatoribus eius. Precepitque eis, dicens: Sic agitis in timore Domini fidei et corde perfecto. Omnem causam, que venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognationem et cognationem, ubicunque questio est de lege, de mandato, de ceremoniis, de justificationibus, ostendite eis, ut non peccent in Dominum, et ne veniat ira super vos, et super fratres vestros... Amariis autem, sacerdos et Pontifex vester, in his que ad Deum pertinent, præsidebit; porro Zabadias, filius Ismael, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent. Ubi vides Pontificem fuisse presidem, seu caput concilii seniorum. Igitur, ut verbo repetam, quæ dicta sunt, sub Moysae in deserto res ita gesta est: primò, solus Moyses (qui erat Pontifex extraordinarius) iudicabat omnes omnino controversias quæ in populo oriebantur. Deinde, ut in hoc onere non nihil sublevaretur, addit sunt illi tribuni, centuriones, quinquagenarii et decani, qui minores causas iudicarent, et graviore ad illum remitterent. Denique ad majus solatium septuaginta seniores electi sunt, qui etiam in causis gravioribus illi assisterent. Post mortem Moysis, cū iam filii Israel venissent in Terram promissionis, duplex tribunal ad iudicium constitutum est, unum Hierosolymis, pro causis difficilioribus, alterum in singulis civitatibus pro facilioribus. Hoc posterius respondebat concilio tribunorum ac decanorum; illud prius concilio septuaginta seniorum. Hic addi potest, aliter in deserto sub Moysae, aliter in Terrâ promissionis sub aliis Pontificibus, actum esse. Et quidem duplici discrimine, altero ex parte Pontificis, altero ex parte concilii seniorum; nam Pontifex, post ingressum in Terram promissionis, non dirimebat controversias, nisi ex lege scriptâ; at Moyses, præsertim antequam lex integrè scripta esset, multas dirimebat ex vivâ Dei voce et oraculo, cujusmodi sunt ille tres: Prima, quid faciendum esset cum is, qui, propter immundi-**

tiam legalem, non poterat cum aliis celebrare Pascha? (Num. 9, v. 6.) Secunda, quâ penâ deberet affici, qui inventus erat colligere ligna in die sabbati? (Num. 15, v. 32.) Tertia, an filie Salphaad possent habere hæreditatem inter cognatos patris sui? (Num. 27, v. 1.) De his controversiis nihil tunc erat scriptum in lege. Igitur Moyses vivâ voce consulit Deum, et accepto responso, voluntatem Dei executus est. Ac tunc primò hæc omnia in legem scriptam relata sunt. Ex parte concilii seniorum, hoc erat discrimen: Septuaginta seniores, qui à Moysae electi sunt, acceperunt Spiritum Prophetiæ in ipsâ electione. (Num. 11, v. 25.) De aliis qui postea in illorum locum per intervalla temporis subrogati sunt, non constat accepisse. Hoc tamen credibile est, singularem assistentiâ usos esse, quod de rebus difficilioribus consultandum esset; et maxime hæc assistentiâ Pontifici, qui omnibus præsidebat, speciatim concessam fuisse, quando supremi iudicis officio in ferenda sententiâ fungebatur. De quâ re dicam aliquid paulò post.

Dices: Hæc omnia procedunt de controversiis legalibus, in quibus Pontifex erat supremus iudex, ut benè probatum est; non autem de controversiis fidei, in quibus sola Scriptura erat iudex. — Respondo: Hoc sine fundamento dicitur; nam omnes controversiæ, sive essent de fide, sive de aliis rebus, vocabantur legales, duplici de causâ: Primò, quia oriebantur ex ipsâ lege, non satis benè intellectâ; Secundo, quia per veram legis interpretationem erant dirimenda. (Deut. 17, v. 10.) Omnes porro, sine ulla exceptione, pertinebant ad Pontificem, tanquàm ad supremum iudicem, etiam illæ quæ erant de fide et religione. Hoc manifestè constat ex illis verbis, paulò antè citatis: *Anarius, Pontifex vester, in his que ad Deum pertinent, præsidebit.* At controversiæ de fide et religione maxime ad Deum pertinent; ergò Pontifex in illis controversiis præsidebat. Quid autem est, presidere in controversiis, nisi iudicem agere? Item, ex verbis præcedentibus: *Ubicunque questio est de lege, de mandato, de ceremoniis, de justificationibus*, omnes hæc questiones deferantur ad Pontificem; et præter hæc, non erant ullæ aliæ; ergò nulla erat exempta à jurisdictione Pontificis. Et confirmatur exemplo; nam inter controversias fidei (de quibus maxime nunc agimus) erat una præcipua de Messia. At hæc ipsa, quando dubitatum fuit tempore Herodis, an Messias jam natus esset, deferrebat ad concilium sacerdotum, in quo Pontifex præsidebat, ut patet ex Evangelio Matth. 2, v. 5 et seq.: *Audient autem Herodes rex turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum, et Scribas populi, scienciabatur ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei: In Bethlehæm Juda; sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu, Bethlehæm, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiit Dux, qui regat populum meum Israel.* Ubi tria notanda sunt, primò, quòd rex Herodes et totus Hebræorum populus dubitaverit de loco in quo Messias esset nasciturus; secundo, quòd hæc dubitationem non ausi fuerint ipsi per se

discutere, sed detulerint illam ad ordinarium concilium sacerdotum; tertio, quòd sacerdotes, ut satisfacerent officio suo, dissolverint hæc dubitationem ex Scripturâ, tanquàm ex normâ et regulâ cui se conformabant.

Questio II. *An pontifex fuerit infallibilis iudex?* — Aliqui ex Lutheranis concedunt quidem fuisse iudicem controversiarum, sed negant fuisse infallibilem, quòd nos affirmamus, et tripliciter probari potest: primò, ex discrimine quod erat inter summum Pontificem et alios inferiores iudices; nam quòd oriebatur aliqua controversia difficilior, in cujus decisione inferiores iudices vel dissentiebant, vel veritatem attingere non poterant, volebat Deus ut partes litigantes deferrent eam ad Pontificem, in superiori concilio presidentem, cum hæc promissione, quòd ab eo accepturi essent iudicii veritatem. (Deut. 17, v. 9.) At si Pontifex in tali casu fuisset fallibilis, non accepissent ab eo iudicii veritatem, nec promissio Dei fuisset impleta; ergò dicendum est, in tali casu falli non potuisse; secundo, ex mandato Dei; nam Deus sub penâ mortis mandabat omnibus ut acquiescerent sententiæ Pontificis. (Deut. 17, v. 21.) At certum est non mandasse ut acquiescerent sententiæ falsæ, præsertim in negotio fidei ac religionis, non potuisse esse falsam, sed ex peculiari Dei assistentiâ infallibilem; tertio, ex parte litigantium; nam si Pontifex quòd publicè in concilio pronuntiabat sententiam, potuisset falli, vel à legitimo Scripturæ sensu aberrare, nunquàm litigantes qui illum consulabant fuissent securi. Cur ergo sub penâ capitis tenebantur sequi illius decisionem? Cur altera pars cum tanto onere debebat subjacere sententiæ contrâ se late, quam poterat suspicari falsam et iniquam esse? Denique cur totus populus in negotio religionis iubebatur id sequi quòd Pontifex iudicabat sequi oportere, si Pontifex errare poterat?

Obijciunt Lutheranis, Pontificem etiam cum toto concilio sæpè errasse in negotio religionis; quòd probant variis exemplis. 1° Quia Aaron Pontifex fuit auctor idololatricæ, quòd proposuit populo vitulum adorandum. (Exod. 32, v. 5.) 2° Quia Urias contrâ legem Dei extruxit novum altare in templo, ad formam altaris Damasceni, et in eo sacrificia obtulit. (4 Reg. 16, v. 11.) 3° Quia omnes speculatores populi, erant caeci. (Isaie cap. 56, v. 10.) 4° Quia tempore Jeremias, à prophetâ usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. (Jerem. 6, v. 15.) 5° Quia idem Jeremias propter verbum Domini, publico decreto omnium sacerdotum et prophetarum, fuit condemnatus ad mortem. (Jer. 26, v. 11.) 6° Quia Christus à Pontificibus, Scribis, et senioribus populi, in publico concilio, primò adjudicatus est. — Resp. Frustra hæc obijciuntur; primò, quia Aaron nec erat Pontifex, quòd vitulum ex auro conflavit, nec fuit auctor idololatricæ. Nihil ergo juvat Lutheranos hoc exemplum. Quòd non fuerit Pontifex, certum est; nam à Moysae consecratus est in Pontificem, anno secundo egressus ex Ægypto, primâ die mensis primi, quòd tabernacu-

lum fuit erectum. (Exod. 4, v. 15.) At vitulum jam antea conflatus erat, dùm adhuc Moyses erat in monte Sinai cum Deo, et acceptis ab eo tabulis lapideis, iubebatur constituere tabernaculum per Beseleel, filium Uri. (Exod. 31 et 32.) Similiter, quòd populus fuerit auctor idololatricæ, non autem Aaron, disertè habetur, Exod. 32, v. 1: *Videns autem populus quòd moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus adversus Aaron, dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos precedant.* Secundo, Urias non erravit, tanquàm iudex et preses concilii, in dirimendis controversiis legalibus, sed extrâ concilium erravit in facto, volens satisfacere mandato regis Achaz, quòd non negamus. Itaque nec hoc exemplum ad rem facit. Non enim est questio inter nos, an Pontifex nullâ in re potuerit errare, aut peccare. Potuit certè in multis, non minis, quàm alii. Sed questio est, an in sententiâ publicè ferendâ circa controversias legales, potuerit errare, vel falsam sententiam dicere? Non potuit, nec Urias hoc modo erravit. Tertio, Isaïas per speculatores, quos ait cæcos esse, non intelligit Pontifices sui temporis, sed Scribas et Phariseos, qui erant futuri tempore Apostolorum, quòd Jerusalem erat vastanda à Romanis, sub Vespasiano imperatore, ut interpretatur S. Hieron. Et patet ex ipso contextu, qui sic habet Isaie 56, v. 8 et seq.: *Ait Dominus Deus qui congregat dispersos Israel: Adhuc congregabo ad eum congregatos ejus. Omnes bestiarum agri, venite ad devorandum; universæ bestie saltus. Speculatores ejus cæci omnes, nascierunt universi; canes muti non valentes latrare.* Sensus est: ait Dominus Deus: Ego post captivitatem Babilonicam, in quâ disperserunt Judæi, iterum congregabo illos in Jerusalem (quòd contigit sub Cyro, Persarum rege, 1 Esdra 1). Deinde etiam gentiles eis aggregabo (quòd factum est tempore Christi et Apostolorum, quòd gentiles ad lucem Evangelii vocati sunt, et ex utroque populo coaluit una Ecclesia). Postea, dicam Romanis (qui propter infidelitatem vocantur bestie agri): *Venite ad devorandum*, id est, ad devastandum et evertendum civitatem Jerusalem. Sed ob quam causam? Quia speculatores ejus, Scribæ scilicet et Pharisei, merchantur hæc poenam, duplici titulo: primo propter suam cæcitate[m] et incredulitatem, nam neque ipsi volunt Christum agnoscere per Messiam, neque permittunt sunt ut Judæi in eum credant, et sic utriusque propter incredulitatem digni erunt qui puniantur. Undè Christus, Math. 23, v. 14: *Cæci sunt, et duces caecorum.* Et cap. 23, v. 15: *Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia clauditis regnum celorum ante homines! vos enim non intratis, nec introentes simitis intrare.* Secundo, quia erant canes muti, non valentes latrare, id est, ignavi pastores, non defendentes gregem sibi concedendum, nec vitia subditorum reprehendentes. Ex hæc interpretatione, quæ textu et Hieronymi conformis est, nihil potest colligi, quòd sit contrâ nos; nam nostra assertio est, Pontificem in veteri Testamento non potuisse errare in delinendis legalibus controversiis, quòd ad ipsum in concilio defere-

bantur. Hac non evertitur per hoc quod Pharisei tempore Apostolorum, fuerint caeci et increduli in Christum. Quarto, nec dictum Jeremiae, quod Lutherani obijciunt, ipsos patrocinauit. Non enim intelligendum est de errore vel mendacio Pontificis in decisione controversiarum legalium, sed de dolo seu mendacio sacerdotum, et prophetarum in predicatione futurorum. Cum enim Jeremias, et alii prophetae à Deo missi, praedicerent fore ut populus propter scelera sua puniretur, et in captivitatem duceretur; sacerdotes et pseudo-prophetae blandiebantur populo, et omnia prospera vaticinabantur; et sic miserè illum decipiebant. Hic sensus colligitur ex ipso textu; nam Jeremiae predictio erat haec, cap. 6, v. 11 et seq.: *Vir cum muliere capivert, senex cum pleno dierum. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri, et uxores pariter, quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe usque ad majorem omnes avaritiae student. Quid porò sacerdotes et pseudo-prophetae? Sequitur: A propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et curabant contritionem filia populi mei cum ignominia, dicentes, pax, pax; et non erat pax. Vel, ut Septuaginta vertunt: A sacerdote et usque ad pseudo-prophetam omnes fecerunt mendacium, et curabant contritionem populi mei, parvi pendentes et dicentes, pax, et ubi est pax? Quasi dicat: quidquid ego aedifico, hoc mali sacerdotes et Prophetae destruant. Ego reprehendo scelera populi, et praedico illi captivitatem, ut hac ratione permoveam ad dolorem et contritionem; illi contra dolo et mendacio decipiunt populum, promittendo prosperitatem et pacem, et sic conantur abstergere et curare contritionem, quam ex mea condemnatione conceperat. Ex hoc sensu quid inferent adversarii? Vel nihil, vel hoc: Sacerdotes et Prophetae in vetero Testamento mentiebantur in predicatione futurorum; ergo Pontifex errabat in decisione controversiarum legalium: illatio adversarii digna. Quinto, quod obijciunt, Jeremiam publico decreto sacerdotum et prophetarum fuisse condemnatum ad mortem, non spectat ad presentem questionem. Primo, quia tamest sacerdotes et Prophetae peccarint in hoc facto, non tamen errarunt in decisione aliquos controversiae legalis (de quo errore hic disputamus), sed tantum in eo, quod dicerent falsam esse predicationem Jeremiae de imminente eversione Jerusalem, ut jam explicavi. Deindè, non soli sacerdotes et Prophetae, sed etiam populus condemnavit illum ad mortem. Cum enim dixisset Jeremias ex persona et mandato Dei, cap. 26, v. 6: *Dabo domum istam sicut Silo, et urbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terrae*; mox sequitur, v. 7: *Et audiverunt sacerdotes, et Prophetae, et omnis populus Jeremiam loquentem verba haec in domo Domini. Et paulo post, v. 8: Apprehenderunt eum sacerdotes, et Prophetae, et omnis populus, dicens: Morte moriatur. Quare prophetae in nomine Domini dicens: sicut Silo erit domus haec, et urbs ista desolabitur, eo quod non sit habitator? igitur sententia condemnationis non fuit legitime et iudicia-**

liter lata in concilio sen Synodico, in quo legales controversiae decidebantur, sed in tumultuario consensu ac seditione vulgi, ut etiam ab Hieronymo notatum est; et hoc patet ex eventu; nam principes Juda, cum audissent tumultum populi, et conspirationem factam contra Jeremiam, venerunt ad introitum templi (ubi seditio excitabatur), et liberarunt Jeremiam à sententia mortis, quod non facile fecissent, si sententia à summo Pontifice in concilio fuisset pronuntiata. Inspiciatur textus. Ad id denique, quod afferunt de Christo à Pontifice in concilio morti adjudicato, facilis responsio est. Fateor Caipham, qui tunc erat Pontifex, errasse cum concilio, nec amplius habuisse infallibilem Dei assistentiam, quia Synagoga jam ferè expirabat. (Vide qua dicta sunt de hoc puncto, cap. 6, q. 2.)

QUESTIO II. — An etiam in novo Testamento sit aliquis iudex controversiarum, et quis? — Certum est aliquem esse. Quis ille sit, questio est. Lutherani et Calvinistae volum Scripturam esse; nos, non Scripturam, sed Ecclesiam, seu Pontificem, qui est pastor et caput Ecclesiae, quod probavi sex argumentis in peculiari tractatu de Iudice controversiarum, quae breviter hic repetam. Primum sanitur ex officio, hoc modo: Qui est iudex inter duos litigantes, debet ita pronuntiare sententiam, ut uterque litigantium clarè intelligat, quemnam sit sententia iudicis; et alter eorum fateatur illam pro se, alter contra se latam esse: alioqui nisi id fiat, non cessabit à lite, sed uterque suam causam prosequetur; at Scriptura non potest hoc prestare: ergo non potest esse iudex controversiarum. Major per se clara est; minorem probò, quia Lutherani et Calvinistae multis jam annis litigant de his punctis: 1.º De baptismo puvulorum. 2.º De reali praesentia Christi in Eucharistia. 3.º De praedestinatione. 4.º De persona Christi. 5.º De exorcismo. 6.º De numero et Canone librorum Scripturae. Et tamen Scriptura, quam volunt esse iudicem, non potest dirimere aut finire has ipsas controversias; nec hactenus auditum est, ita pronuntiatum esse. Hoc constat ex eventu; nam utriusque pergunt in studio et ardore litigandi, quod sine dubio non facerent, si paterent sententiam clarè semel esse latam. Tunc enim, vel ultrò cessarent à suscepta contentione, et sententiae acquiescerent; vel certè, si existimarent injustè se cum actum esse, ad alium iudicem provocarent. Neutrum fit. Secundum argumentum sanitur ex parte Scripturae, in qua duo spectanda sunt, littera et sensus; sicut in homine, corpus et anima. De illis, ut aliqui interpretantur, locutus est Apostolus, 2 Corinth. 5, v. 6, cum ait: *Littera occidit, spiritus autem vivificat, q. d. Si sequis verum Scripturae sensum, qui est quasi spiritus et anima vivificans, proderit tibi ad salutem. Si autem, neglecto vero et legitimo sensu, hereas tantum in externà litterà, et contentas illum esse sensum quem externa littera per se fert, saepe errabis. Quam interpretationem sequitur Aug., serm. 70 de tempore. Hoc posito, duo probanda sunt: unum est, quod Scriptura, si litteram species, non possit*

esse iudex controversiarum; alterum, quod neque, si sensum spectes, possit esse iudex. Priorem partem sic probò: Ille non potest esse infallibilis iudex controversiarum, qui ducit homines in errorem et heresim; at Scriptura, si nudam illius litteram spectemus; ducit homines in errorem et heresim; ergo non potest esse infallibilis iudex controversiarum. Major per se nota est, quia propter quærens infallibilem iudicem, ne erroris; ergo qui ducit nos in errorem, non est infallibilis iudex. Minor patet ex Apostolo, quia Scriptura secundum litteram occidit, id est, in lapsum et errorem ducit. Sic olim occidit Iudeos, quia omnia quae in Moysae et prophetis praedicta erant de Christo, intelligebant secundum externam litteram, et sensum interius latentem non percipiebant. Et hoc est, quod ait Apostolus, 2 Cor. 5, v. 15: *Usque in hodiernam diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum, id est: adhuc Iudei non intelligunt Moysen, quem quotidie legunt, quia non penetrant internam ipsius sensum, sed externà litterà contenti sunt; vel clarus: non agnoscent Christum, qui in Moysae sub externis caeremoniis ac sacrificiis, tanquam sub velamine occultatus est. Adhuc haerent in ipso velamine, et non considerant quid sub illo lateat reconditum. Quod etiam illis obijci Christum, Joan. 5, v. 39-40: *Scrutimini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere; et illa sunt quae testimonium perhibent de me; et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis, q. d. Si vultis certò cognoscere me esse Messiam à Deo promissam, de quo Moyses et Prophetae scripserunt, non tantum debetis legere Scripturas, quoad externam litteram, sed multò magis scrutari internam sensum et spiritum, qui sub externà litterà quasi sub umbra aut figurà delitescit. Hoc hactenus non fecistis. Tamest enim persuasum vobis sit, in Scripturis vitam esse vitam aeternam, tamen nescitis in quâ parte sita sit. Non est sita in externà litterà, in externis caeremoniis, et figuris, ut vos putatis; sed in spiritu, in sensu, in mysterio; ibi me querite, et invenietis. Posteriorem sic probò: Scriptura, quoad verum et legitimum sensum, saepe est obscura et difficilis intellectu, ac proinde saepe oritur controversia de vero et legitimo ipsius sensu; omnis autem controversia requirit aliquem iudicem; debet ergo esse aliquis iudex qui definiat hunc esse legitimum sensum, illum non esse. At hic iudex non potest esse ipsa Scriptura, de cuius mente et sententiâ controversia movetur; ergo aliquis alius, distinctus à Scripturâ. Tertium argumentum sanitur ex parte controversiarum; multae enim sunt controversiae circa fidem et religionem, quarum vel nulla fit mentio in Scripturâ, vel certè non sufficiens ad hoc, ut Scriptura de illis sententiam ferre possit; ergo in his dirimendis, alius iudex quaerendus est. Eiusmodi autem controversiae sunt haec. 1.º An libri Tobiae, Judith, Sapientiae, Ecclesiastici et Machabeorum, sint canonici et divini, necne? 2.º Quot sint sacramenta novae legis? 3.º An exorcismus et aliae caeremoniae in Ecclesiâ catholica usitate, possint adhiberi in baptismo? 4.º An baptizati**

ab haereticis, sint rebaptizandi? 5.º An baptismus unâ immersione conferri debeat? 6.º An Christiani, loco sabbati, debeant colere diem Dominicum? 7.º An B. Maria manserit Virgo post partum? 8.º An Petrus Apostolus fuerit Romae Ecclesiae episcopus? 9.º An Symbolum fidei sit verò canonicum et apostolicum? 10.º An in vetero Testamento fuerit aliquod externum remedium pro feminis contra peccatum originale? Quartum sanitur ex usu et praxi veteris Testamenti; nam omnes controversiae legales quae erant majoris momenti à summo sacerdote seu Pontifice, tanquam à supremo in terris iudice, non autem à Scripturâ, debebant dirimi ac definiti, ut supra copiosè ostensum est. Quintum, ex usu et praxi novi Testamenti, ubi idem hactenus servatum est; nam tempore Apostolorum fuit orta controversia de circumcissione, an scilicet novi Christiani, qui tunc fidem Evangelii recipiebant, non possent salvari, nisi circumciderentur, et legalia servarent? Quae controversia potissimum intelligebatur de gentilibus ad fidem conversis. Erat autem duplex de hac re sententia: una quorundam, qui ex Iudeis facti erant Christiani, qui dicebant gentiles per fidem Christi non posse salvari, nisi circumciderentur, et caeremonias legis Moisaicae observarent; altera Pauli et Barnabae, qui asserant, non opus esse circumcissione, et observatione legalium. (Act. 15, v. 1.) At quomodo decisa et definita est haec controversia? An ad solam Scripturam, tanquam ad communem iudicem delata est? Nihil minus; sed potius ex consensu utriusque partis delecti sunt aliqui, qui Hierosolimam prout ad Apostolos, ut ipsi in solemnî concilio de totâ re cognoscerent, et definitivam sententiam pronuntiarent, quod et factum est; nam ex unâ parte designati sunt Paulus et Barnabas, et ex alterâ alii qui, simul Hierosolimam profecti, Apostolos et seniores adierunt. Illi, coacto concilio, et invocato Spiritu sancto, responderunt his verbis, Act. cap. cit., v. 28-29: *Visum est enim Spiritui sancto et nobis nihil ultra imponere vobis oneris quam haec: necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione.* Post tempora Apostolorum, aliae atque aliae controversiae, diversis locis atque statibus exortae sunt, quas similiter à Pontifice romano, vel à conciliis ab eo approbatis, decidas ac diremptas esse, notum est ex Historiis ecclesiasticis. Et qui illorum sententiae noverunt acquiescere, pro haereticis habiti, et damnati sunt. Ihuus rei multa exempla adduxi in nostro tractatu de Iudice controversiarum. Sextum sanitur ex analogiâ iudicis controversiarum civilium, quod sic propono: Inter res fidei ac religionis ex una parte, et inter res civiles ac politicas ex alterâ, potest spectari multiplex analogia. Sicut in politicis ac civilibus saepe oriuntur lites et controversiae, quae requirunt aliquem iudicem, qui sententiam ferat inter partes litigantes; sic etiam fit in fide ac religione. Sicut in controversiis civilibus distinguuntur haec tria: iudex, lex scripta et consuetudo, sic etiam in controversiis fidei, haec tria: iudex, Scriptura utriusque Testamenti et traditio,

Sicut princeps vel magistratus secularis fungitur officio iudicis in decisione controversiarum civilium, sic etiam princeps Ecclesie, vel Synodus ecclesiastica, fungitur officio iudicis in decisione controversiarum fidei. Sicut lex scripta est quasi norma quedam seu regula, quam sequitur iudex secularis in decidendis controversiis civilibus; sic etiam Scriptura utriusque Testamenti est quasi norma quedam seu regula, quam sequitur iudex ecclesiasticus in decidendis controversiis fidei. Sicut sola lex scripta non est sufficiens et integra norma omnium controversiarum civilium, sed lex scripta et consuetudo simul; sic etiam sola Scriptura utriusque Testamenti non est sufficiens et integra norma omnium controversiarum fidei, sed Scriptura et traditio simul. Hæc clara sunt. Objectiones alibi solute.

CAPUT XIII.

DE INSTRUMENTIS DIVINI CULTUS.

Dixi hæc de ministris Synagoge, qui ad divinum cultum erant deputati; nunc dicendum est de instrumentis, quibus divinus cultus peragebatur; deinde de ipso cultu, qui consistebat in sacrificiis, sacramentis et observantiis legalibus. Et quidem instrumenta divini cultus erant hæc: 1° Tabernaculum. 2° Templum, quod successit in locum tabernaculi. 3° Arca federis, quæ prius fuit in tabernaculo, postea in templo. 4° Propitiatorium, quod erat supra Arcam. 5° Candelabrum habens septem lucernas. 6° Mensa panum propositionis. 7° Altare thymiamatis. 8° Altare holocausti. 9° Vasa sacra. 10° Vestes sacerdotales, de quibus D. Thomas in 1-2, q. 102, art. 4. Et quidem de vestibus sacerdotibus jam antea dictum est, cap. 8, q. 5. De reliquis hic dicendum. Addam aliquod de Synagoga et cathedris, in quibus Scriptura legebatur et explicabatur.

TABERNACULUM ET TEMPLEM. — Tabernaculum erat mobile et portabile, quod per partes poterat dissolvi et convasari, quando movenda erant castra, Exod. 26. Templum vero à Salomone ædificatum, erat fixum et immobile, de quo 3 Reg. 6 et seq. Ratio duplex est, una litteralis, altera mystica. Litteralis est, quia Iudei ab egressu ex Ægypto, usque ad tempora Salomonis, non fuerunt quieti; nam primò per 40 annos errarunt in deserto; postea habuerunt perpetua bella cum vicinis gentibus in Palestinâ. Itaque conveniens fuit, ut haberent tabernaculum mobile, quod possent transferre de loco in locum, non autem fixum et immobile, ne à gentibus occuparetur. At, tempore Salomonis, cum essent in summâ pace et quiete, poterant sine ullo periculo habere templum fixum et immobile, in quo Deo servirent. Mystica est, quia per tabernaculum, quod erat mobile et mutabile, significabatur status vite presentis, quæ similiter mutationibus obnoxia est. Per templum vero, quod erat fixum et stans, significabatur status future vite immutabilis. Unde etiam legitimus, quod in ædificatione templi, non sit auditus sonitus mallei vel securis (3 Reg. 6, v. 7), quia nec in futurâ vitâ erit ullus strepitus aut turba-

tio. (Apocal. 21, v. 4.) Quod ad structuram utriusque attinet, tabernaculum erat longum triginta cubitis, latum decem, altum decem; et divisum in duas partes, quarum una dicebatur *Sanctum*, habens viginti cubitos in longitudine; altera, *Sanctum sanctorum*, habens decem cubitos. Itaque *Sanctum* erat quadrangulum, habens longitudinem viginti, latitudinem decem cubitorum. Inter utroque erat velum, quo *Sanctum* dividebatur à *Sancto sanctorum*. Et quidem in Sancto erat candelabrum, mensa panum propositionis, et altare thymiamatis; in *Sancto sanctorum*, Arca federis cum propitiatorio. In Sanctum quotidie ingrediebantur sacerdotes mane et vespere, tunc ut adolerent thymiamata, tunc etiam ut vespere accenderent lucernas candelabri, et mane eas extinguerent; at in *Sanctum sanctorum* solus Pontifex ingredi poterat, idque semel in anno, nempe in festo expiationis. (Lev. 16.) Erat autem tabernaculum constructum ex viginti tabulis lignorum Setim inauratis in longitudine versus meridiem, et totidem in longitudine versus septentrionem; at versus occidentem, ubi erat latitudo, habebat octo tabulas, versus orientem, nullam. Ibi enim erat ingressus in tabernaculum, ideoque nihil aliud ibi erat, nisi quinque columnæ inaurate, quæ velo tegebantur; ita ut sacerdotes, elevato velo, possent introire. (Exod. 26, v. 25, et seq.) Tegebatur autem tam supernò quam ad latera, primò quidem, decem cortinis factis ex cocco, purpurâ, hyacintho ac bysso, quæ per modum tentorii erant tense et expansæ. Secundo, undocim sagis seu stragulis cilicinis. Tertio, pellibus arietum rubricatis. Quarto, pellibus ianthinis, contra pluvias et procellas. (Exod. 26.) Dices: Si tabernaculum fuit undique tectum et velatum, quomodo potuit lumen admittere? — Resp. Admittit lumen per illam partem orientalem, ubi sacerdotes, submoto velo, ingrediebantur. Ibi enim nulla erat tabula, ut dictum est, sed tantum quinque columnæ inaurate.

In circuitu tabernaculi erat atrium, supernè patens, sub dio, quod undequaque ambiabat tabernaculum, ita ut tabernaculum staret in medio atrii, sicut apud christianos templum solet stare in medio cœmeterii. (Exod. 40, v. 34.) Hoc atrium erat quadrangulum, habens centum cubitos in longitudine et quinquaginta in latitudine, et quinque in altitudine. (Exod. 27, v. 17.) Cingebatur sexaginta columnis æneis, quarum viginti erant ad meridiem, viginti ad aquilonem, et decem ad occidentem, et decem ad orientem. In istis columnis eminebant paxilli, id est, clavi, è quibus tentoria, id est, vela vel cortinæ suspendebantur. (Exod. 27, v. 10, et seq., et Exod. 35, v. 17.) In introitu atrii, erat tentorium, seu cortina cubitorum viginti, pendens ex quatuor columnis. (Exod. 27, v. 16.) Ab introitu atrii usque ad tabernaculum, erat longitudo et latitudo quinquaginta cubitorum, ut caperet populum; nam locus erat quasi templum laicorum, in quo orabant, et sacrificia offerebant. Non enim poterant intrare in tabernaculum. In eodem atrio, non quidem versus introitum, sed versus tabernaculum, erat altare holocausti sub

dio; et inter altare et tabernaculum, erat labrum æneum ad lavandum. Exod. 50, v. 18.

Templum, quod Salomon postea ædificavit, fuit multò majus ac capacius, quam tabernaculum; et tria in eo spectari debent. 1° Templum ipsum. 2° Atria circa templum, sub dio. 3° Porticus Salomonis, sub tecto. Porro templum ipsum, sicut etiam de tabernaculo dictum est, continebat duas partes. Una respondebat *Sancto*, in qua erant candelabra, mensæ, et altare thymiamatis; altera *Sancto sanctorum*, in qua erat Arca federis, cum propitiatorio. Inter utramque partem erat velum de quo Matth. 27, v. 51: *Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo usque deorsum.*

De atrii, questio est quot fuerint? Constat unum tantum fuisse juxta tabernaculum; plura quam unum juxta templum. At quot? Aliqui distinguunt: aiunt duo fuisse tempore Salomonis, unum interius juxta templum, pro Levitis et sacerdotibus, ubi erat altare holocaustorum et mare æneum; alterum exterius, pro populo, ubi laici orationis causâ conveniebant. De utroque intelligitur ilud 2 Paral. 4, v. 9: *Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem.* Tria vero tempore Herodis, primùm pro sacerdotibus, secundum pro laicis, tertium pro immundis et gentilibus. (Vide Azorium, lib. 6, Inst. Mor. cap. 53, et Cornelium, in cap. 27 Exod., v. 9.) Nota, secundum atrium fuisse quasi templum laicorum, in quo orabant, victimas sacerdotibus offerebant, sacrificia spectabant, hostias pacificas comedeant, ideoque in Evangelio, templi nomine appellari. Matth. 21, v. 12 et seq.: *Intravi Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo, et mensas numulariorum, et cathedras vendentium columbas everit; et dixit eis: Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur. Et infra: Videntes... Scribæ... pueros clamantes in templo, dicentes: Hosanna filio David, etc. Quæ omnia intelliguntur de atrio laicorum; nam in templum proprie dictum nulli licebat ingredi, nisi sacerdotibus Aaronicis. (Hebr. 9, v. 9.) Nec Christus aut pueri unquam illud ingressi suat. (Vide Maldonatium in cap. 21 Matth., v. 12, et Cornelium, loco citato.)*

De portica Salomonis similiter questio est, an fuerit aliquid distinctum ab atrio seu templo laicorum; probabile est fuisse distinctum. 1° Quia porticus erat sub tecto, atrium sub dio. 2° In portica ambulabant Judæi; in atrio orabant. De portica dicitur Joan. 10, v. 25: *Ambulabat Jesus in templo, in portica Salomonis; de atrio: Domus mea, domus orationis vocabitur.* (Vide Azorium lib. 6, cap. 53, q. 3. Confer, si lubet, Joseph. de Bello Jud. l. 4, cap. 6.)

ARCA FØDERIS. — Arca federis (de qua Exod. 25, v. 10), primò fuit in tabernaculo, postea in templo. Et quidem, quandâ fuit in tabernaculo, sæpè de loco in locum translata est. Nam, post finitam peregrinationem in deserto, cum jam filii Israel ingressi essent Terram promissionis, primò posita fuit in Galgalis; secundò, in Silo; tertio, in Nobe; quartò, in Gabaon; quintò, in Hierusalem. Ratio litteralis est, quia Arca

mauebat ordinariè in illo loco, ubi Pontifex residebat; at ille sæpè mutabatur locum, antequam templum esset ædificatum à Salomone; mystica est, quia Arca fuit figura cœthi beatorum. At beati in hæc vitâ erant variis mutationibus obnoxii; in altè, sunt quieti et constantes. Nam hæc vita comparatur tabernaculo, quod movebatur; altera, tempore Salomonis, quod certo loco consistebat.

Forma Arca erat quadrangula, non quadrata. Habebat enim duos cubitos et dimidium longitudinis, unum cum dimidio latitudinis, et unum cum dimidio altitudinis. In quatuor angulis habebat quatuor circulos aureos, quibus inducebantur vectes inaurati, ad portandum. Erat autem facta ex lignis Setim inauratis, in eum finem, ut in ea reponerentur tabule legis Decalogi; undè etiam dicta est Arca testimonii, id est, legis, quia lex continebat attestationem divinæ voluntatis; et in ea Deus testatum reliquerat quæ à nobis fieri vult. Item, Arca testamenti seu federis, quia lex quæ servabatur in Arcâ, erat conditio federis inter Deum et Hebræos initi. Et ergo hæc causam summam erat veneratio Hebræorum cum Arca; quod etiam ex his colligi potest; 1°, quia ponebatur in Sancto sanctorum, tanquam in loco honoratissimo. (Hebr. 9, v. 2.) 2° Præcedebat castra, quandò populus proficebat, et super illam columna nubes incombabat. (Num. 10, v. 35, 54.) 3° Portabatur ordinariè à Levitis (1 Paral. 15, v. 15); extraordinariè à sacerdotibus, ut in Transi Jordanis; et in demolitione murorum Jericho. (Josue 6, v. 6.) Nunquam à laicis; undè etiam morte punitus est Oza, quod cum læcus esset, ausus fuisset, non dico portare, sed vel manu attingere Arcam Domini. (2 Reg. 6, v. 7.) 4° Quandò à Levitis elevabatur Arca, ut præcederet castra, tunc orabat Moyses coram illâ, dicens: Surge, Domine, et discedentur inimici tui, et fugiant, qui oderunt te, à facie tua. Quandò vero reponebatur, dicebat Moyses: Revertere, Domine, ad multitudinem exercitus Israel. (Num. 10, v. 35-56.) Propter has et similes causas vocabatur gloria Israel. Undè uxor Phinees, 1 Reg. 4, v. 21: *Translata est, inquit, gloria de Israel, quia capta est Arca Dei.*

Est autem vetus questio an præter duas tabulas legis Decalogi, fuerit aliquid aliud in Arcâ? Nam quòd nihil aliud in ea fuerit, colligi potest ex illo, 3 Reg. 8, v. 9: *In Arcâ autem non erat aliud, nisi due tabule lapideæ, quæ posuerat in eâ Moyses in Horeb, quandò pepigit Dominus fœdus cum filiis Israel.* Et Apostolus affirmat, præter duas tabulas fuisse etiam manna, et virgam Aarôn; sic enim scribit, Hebr. 9, v. 3-4: *Tabernaculum... habens... Arcam testamenti... in qua urna aurea, habens manna, et virga Aarôn, quæ frondescerit, et tabule testamenti.* Ad hæc questionem respondit Chrysostomus et Theophylactus, tempore Moysis in Arcâ nihil fuisse nisi tabulas legis; sed postea à Jeremiâ, circa tempus captivitatis Babylonice, appostam fuisse urnam cum mannâ et virgâ Aarôn, idque Paulum Apostolum per traditionem accepisse à Gamallele, præceptore suo, de quo ipse meminit Act.

22, v. 5. Alii aliter respondent, ut videre est, apud Riberam et Cornelium in cap. 9 Hebr.

Est et alia questio, an Arca, quae primò fuit in tabernaculo, deinde in templo Salomonis usque ad temporis captivitatis Babylonicae, postea etiam fuerit in templo secundo, quod post reditum ex captivitate Babylonica edificatum est?—Resp. Non fuit. Quod sic ostendit: Jeremias propheta, antequam templum Salomonis vastaretur, ex instinctu Dei abstulit tabernaculum, Arcam, et altare thymiamatis, et portavit (ope angelorum, ut multi volunt) in montem Nebo, et ibi in quadam spelunca occultavit, ut expressè habetur 2 Mach., c. 2, v. 4-5, his verbis: *Erat autem in ipsa Scriptura, quomodo tabernaculum et Arcam jussit propheta divino responso ad se facto comitari secum, usquequo exiit in montem, in quo Moyses ascendit, et vidit Dei haereditatem. Et veniens ibi Jeremias, invenit locum speluncae, et tabernaculum, et Arcam, et altare incensi intulit illuc, et ostium obstruxit. Et mox additur, v. 6 et seq.: Et accesserunt quidam simul, qui sequebantur, ut notarent sibi locum; et non potuerunt invenire. Ut autem cognovit Jeremias, calcans illos, dixit: quòd ignotus erit locus donec congreget Deus congregationem populi, et propitius fiat; et tunc Dominus ostendet haec, et apparebit majestas Domini. Ex quo colligit Epiphanius in vita Moysis, Dorotheus in Synopsi, et alii boni auctores, tabernaculum, Arcam, et altare thymiamatis occultanda usque ad finem mundi; et tunc demum manifestanda, ad conversionem Judaeorum. Si ita est, sequitur primò non fuisse Arcam in templo secundo, quod post reditum ex Babylone edificatum est; secundo, falsum esse, quod aliqui asserunt, eo tempore, quo templum secundum à Romanis eversum est, Arcam à Tito in triumphum ductam esse; quod idè sibi persuadet, quia Romæ in arca Titi triumphali apparere depicta Arca; sed errant. Non est Arca, sed mensa panum propositionis, ut affirmat Josephus, qui triumphum spectator fuit. Vide Cornelium, in cap. 25 Exodi, et Serarium, in cap. 2, lib. 2 Machab., q. 17, 18 et 19.*

PROPIIATORIUM. Super Arcam, quae supernè patebat, erat operculum ex puro auro factum, quod dicebatur Propitiatorium, vel oraculum; super illud stabant duo Cherubim, seu duo angeli Cherubini, similiter ex puro auro; alter in dextero latere, alter in sinistro, qui expansis et conjunctis alis, tegebant propitiatorium; et super illas alas sedebat Deus, tanquam in throno, habens sub se Arcam cum operculo, id est, cum propitiatorio tanquam scabellum pedum suorum. (Exod. 25, v. 17 et seq.) Quò etiam spectant haec testimonia 4 Reg. 19, v. 15: *Dominus Deus Israel, qui sedes super Cherubim, id est, super alas Cherubinorum. Et 1 Paral. 28, v. 2... Cogitavi ut edificarem domum, in qua requiesceret Arca foederis Domini, et scabellum pedum Dei nostri. Et Psal. 98, v. 5: Adorate scabellum pedum ejus, id est, adorate Arcam; vel, prosternite vos ante Arcam, quae est scabellum pedum Domini Dei, sedentis super alas Cherubim. Vide Bellarm. in comment. illius Psalmi, Cornelium in cap. 25 Exodi, Azo-*

rium, lib. 6 Insit. moral., cap. 44 et 45. Porrò operculum Arcae dictum est, vel propitiatorium, vel oraculum. Propitiatorium, quia erat locus placationis, nisi Deus loquens cum Moysè, loquatur, et propitiatur populo. Exod. 25, v. 22: *Loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erant super Arcam testimonii. Oraculum verò, quia Deus dabat ibi responsa, seu viva vocis oracula, quando Moyses consulebat illum de rebus dubiis, vel futuris (Num. 7, v. 89.): Cuique ingredere tur Moyses tabernaculum foederis, ut consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio quod erat super Arcam testimonii inter duos Cherubim. Unde et loquebatur ei. Vido quae dicta sunt cap. 7, q. 4 et 5.*

CANDELABRUM. — Dictum est de Arcà et propitiatorio, quae erant in Sancto sanctorum; nunc dicendum est de candelabro, mensa panum propositionis, et altari thymiamatis, quae erant in Sancto. Candelabrum quidem ad meridiem, mensa ad septentrionem, altare in medio utriusque. (Exod. 40, v. 20 et seq.) Loquitur autem de unico candelabro, quod fuit in tabernaculo, non de decem candelabris, quae fuerunt in templo Salomonis. Igitur candelabrum constabat ex auro purissimo. Ex illius hastili procedebat sex calami seu rami, qui omnes aequaliter cum hastili in altum assurgabant. Superiùs erant septem lucernae, una in hastili, reliquae in sex ramis. (Exodi 25, v. 31.) Haec lucernae illuminabant mensam panum propositionis, et altare thymiamatis, sed tantum nocte. Quod intelligitur ex illo Exodi 27, v. 20-21. *Præcipe filiis Israel ut afferant tibi oleum de arboribus olivarum purissimum, piloque contusum, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonii, extra velum quod oppansum est testimonio. Et collocabunt eum Aaron et filii ejus, ut usque mane luceat coram Domino. Ubi notandum est illud, usque mane, ut sensus sit, luceat nocte, et non die. Igitur quotidie per totum annum vespere sacerdotes accendebant lucernas, ut tota nocte arderent. Manè verò eas exstinguiebant, mundabant, componebant, et oleum infundebant. Quod apertius explicatur Levitici 24, v. 2-5: *Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de oleis purissimum, ac lucidum, ad concinnandas lucernas jugiter, extra velum testimonii in tabernaculo foederis. Ponetque eas Aaron à vespere usque ad mane coram Domino. (Vide etiam 1 Reg. 5, v. 5; et 2 Paral. 15, v. 41.) Præter candelabrum, erant emunctoria ex auro purissimo, quibus lucernae emungebantur, et thuribula, seu vasa, in quibus ea, quae emuncta erant, exstinguiebantur. (Exod. 25, v. 38.)**

MENSA PANUM PROPOSITIONIS. Haec mensa facta erat ex lignis Setim, auro obductis; longa duos cubitos, lata unum alia unum, et medium. Superiùs labio, seu limbo auro, et clausura aurrè circumdata, ne panes deciderent, habens quatuor pedes, quibus fulciebantur. Singuli pedes habebant singulos annulos, in quos vectes lignei, et auro obducti inseriebantur, ad mensam tollendam, et de loco in locum transportandam, Exodi 25, v. 25 et seq. In hac mensa ponebantur duodecim panes, de quibus notanda sunt haec:

1° Erant duodecim, quia totidem erant tribus filiorum Israel. 2° Dicebantur panes propositionis, vel panes faciles, quia in conspectu Dei proponebantur. (Exod. 25, v. 30.) 3° Erant azymi ex similia purissima, et singuli ponebantur duas decimas. (Lev. 24, v. 5.) 4° Sex ponebantur in una parte mensae, et totidem in altera. (Ibidem, v. 6.) 5° His panibus imponebatur thus, ad significandum Deo oblatos esse. (Ibid., v. 7.) 6° Singulis sabbatis auferebantur veteres, et ponebantur novi, adhuc calidi. (Ibid., v. 8.) 7° Veteres comestabantur à solis sacerdotibus. (Matth. 12, v. 4.) 8° Novi ponebantur à Levitis. (1 Paral. 9, v. 32.) 9° Similia ex qua fiebant, offerebatur à populo. (Lev. 24, v. 5.) Unde sequitur et laicos, et Levitas, et sacerdotes aliquid egisse circa hos panes. Laici offerebant materia; Levitas ponebant; sacerdotes manducabant. Falsa igitur est Hebraeorum traditio, de qua Hieronymus in cap. 1 Machab. *Panes propositionis, juxta traditiones Hebraicas, ipsi sacerdotes serere, ipsi demetere, ipsi molere, ipsi coquere debebant.*

ALTARE THYMIAMATIS. — Altare erat duplex: unum thymiamatis seu incensi, in quo incendebatur thus, et alia aromata suavissimi odoris; alterum holocaustorum, in quo omnes victimae offerebantur. Igitur de altari thymiamatis, de quo nunc sermo est, haec notanda sunt. (Exod. 50.) Primò, factum erat ex lignis Setim inauratis, longum cubitum unum, latum cubitum unum, altum cubitos duos; habens quatuor cornua, et coronam auream per gyram, in medio habens craticulam reticulatam, per quam favilla et cineres aromatum incensorum decidebant sub altare, ut inde suo tempore eximerentur; habens insuper quatuor annulos, per quos inerebantur duo vectes, quibus portabatur per desertum. Secundò, hoc altare positum erat in Sancto inter candelabrum et mensam panum propositionis, obversum propitiatorio seu oraculo, quod erat in Sancto sanctorum super Arcam. Unde etiam vocari solet altare oraculi, quia ita erat obversum oraculo, ut per aperturam, quae erat supernè in pariete dividente Sanctum à Sancto sanctorum, ascenderet fumus aromatum ex altari thymiamatis, et perveniret ad ipsum oraculum, ubi Deus residens super alas Cherubim, dabat responsa; idque eo fine, ut Deus isto sufflato ac odore aromatum, tanquam supremum omnium Dominus, honoraretur. Tertio, in hoc altari nulla victimae, sed tantum thymiamata, seu aromata suavissimi odoris incendebantur, non tantum à pontifice, sed etiam à minoribus sacerdotibus; qui quotidie bis, semel mane, et semel vespere illud prestabant, ut cap. 7, quest. 4, n. 1, dictum est. Non quòd Deus delectaretur ejusmodi odoribus (cum sit incorporeus), sed quòd esset signum magnae venerationis, ac reverentiae erga Deum, tanquam supremum Dominum, ut jam antè insinuavi.

ALTARE HOLOCAUSTI. — Hoc altare, in quo holocausta, et quavis alia sacrificia Deo immolabantur et cremabantur, non erat in tabernaculo, sed in atrio sacerdotum, sub diò positum propter ignem, fumum et ardorem victimarum, ut supra dixi. De quo similiter

haec notanda sunt. (Exod. 27, à v. 1, usque ad 8.) Primò, erat factum ex lignis Setim, quae aeneis tabulis interiùs et exteriùs tegebantur, ne ab igne laberentur. Longum cubitos quinque, latum totidem, altum tres. Interiùs cavum et inane, ad continentium ignem pro comburendis sacrificiis. (Exod. 27, à v. 1 usque ad 8.) Habebat supernè craticulam aeneam, foraminibus plenam, instar retis, quae totam altaris longitudinem et latitudinem occupabat. Huic craticulae imponebantur victimae, ut à subjecto igne cremarentur, et earum cinis per foramina craticulae vel altare decideret. Ex eadem craticula pendebarat aeneas, vel focus aeneus, in ipsa altaris cavitate; in quo focus erat ignis ad comburendas carnes, quae in superiori craticula ponebantur. Hic ignis (quasi de celo fuerat missus) quotidie novis lignis appositus fovebatur à sacerdotibus, ne unquam exstingueretur. Focus, in quo erat ignis, pendebat in cavitate altaris, et supernè per quatuor catenulas alligabatur ad quatuor altaris et craticulae cornua. Altare habebat quatuor annulos aureos, per quos duo vectes inerebantur ad portandum altare. Totidem annulos et vectes habebat craticula, distinctos ab annulis et vectibus altaris, ut seorsim portari possent. In hoc altari, mane et vespere quotidie, primò immolabatur agnus, quasi jus sacrificium, de quo sequenti capite. Deinde aliae victimae, sive essent votivae, sive spontaneae, sive praecipitae ob aliquod festum incidens.

LABRUM AENEUM, ET RELIQUA VASA SACRA. — Vasa quae serviebant pro tabernaculo et atrio, erant potissimum haec: Primò labrum aeneum. (Exod. cap. 50, v. 18, et cap. 58, v. 8.) Secundò, acetabula, phialae, thuribula, cyathi. (Exod. 25, v. 29.) Tertio, lebetes aenei; (exod. 27, v. 5.) Quarto, mortariola et crateres. (Num. 4, v. 7.) De singulis dicam aliquid. Labrum aeneum erat vas quoddam ex aere factum, ut in eo lavarentur sacerdotes, antequam accederent ad sacrificia, et similiter partes victimarum, antequam immolarentur. Erat autem factum ex aeneis speculis mulierum, quae excubabant in ostio tabernaculi, ut habetur Exod. 58, v. 8. Apud Hebraeos vocatur *Concha*; apud septuaginta Interpretes, *loutis*, id est, lavatorium. Huic simile curavit fieri Salomon, sed multo capacius, quod ob magnitudinem dictum est *mare aeneum*, de quo 5 Reg. 7, v. 25: *Fecit quoque mare fuisse decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu.... et stabat super duodecim bases, è quibus tres respiciebant ad aquilonem, et tres ad occidentem, et tres ad meridiem, et tres ad orientem. Acetabula, phialae, cyathi, thuribula, facta erant ex puro auro, et serviebant in usum mensae, et in eà tanquam in repositoario asservabantur. Hoc sensu intelligendum est illud, Exod. 57, v. 16: *Et vasa ad diversos usus mensae, acetabula, phialas, et cyathos, et thuribula, ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina. Vitisalper., l. 4 de Templo, cap. 57, per acetabula intelligit crateres aureos, quibus singuli panes imponebantur. Per thuribula, eorum opercula, ne panes à pulveribus, vel à muscis fodarentur. Per phialas, vasa, quibus vinum**

pro panibus libahatur. Alii sic explicant: Acetabula erant scutella, vel catini, ad excipiendam et continendam simlilam, quae offerebatur. Phiale erant vasa parva et concava parata ad vinum et alia libamina in sacrificiis fundenda. Septuaginta vocant *thyscas*, id est, mortaria. Hieronymus saepe appellat mortariola. Cyathi ad eundem usum serviebant. Thuribula facta erant ad duplicem usum: 1° ad offerendum thymiama quod adolebatur. 2° Ad asserendum thus, quod ponebantur super panes propositionis. (Levit. 24, v. 7.) Noster alibi *crateres*; Septuaginta, *libatoria* vertunt. Lebetes aenei (de quibus Exod. 27, v. 5) subserviebant altari holocaustorum, ad suscipiendos cineres victimarum, quae cadebant per foramina craticulae posite supra altare, ut habetur loco citato: *Faciesque in usus ejus (altaris) lebetes ad suscipiendos cineres, etc.*

Queres: Quid haec omnia significaverint? vel, cuius figura fuerit tabernaculum, et reliqua, quae jam recensita sunt? — Resp. Tabernaculum fuit figura Ecclesiae Christi, quantum complectitur Ecclesiam militantem in terris, et triumphantem in caelis, quod declaro: Tria spectari poterant in tabernaculo. 1° Atrium, quod erat circa tabernaculum. 2° Sanctum, quod erat una pars tabernaculi. 3° Sanctum sanctorum, quod erat altera pars tabernaculi. Igitur atrium fuit figura Ecclesiae militantis, quoad communem vitam Christianarum; nam in atrio erant tria. 1° Locus orationis laicorum. 2° Labrum aeneum ad abluendos sordes. 3° Altare holocausti ad cremanda animalia. Similiter tria sunt in communi vita Christianorum: Communis oratio, Sacramentum poenitentiae quod abluuntur peccata: mortificatio vitiorum per jejunium, et alia opera. Sanctum fuit figura ejusdem Ecclesiae militantis, quoad vitam perfectioris; nam in Sancto erant tria, mensa panum propositionis, altare thymiamae, candelabrum lucens. Sic tria sunt in vita perfectiorum, Sacramentum Eucharistiae, quod fuit significatum per panes propositionis, ut docent Hieronymus, Cyrillus, Damascenus, et alii; jugis oratio et contemplatio, quae fuit praeparata per aromata, quae incendebantur in altari thymiamae (Apo. 5, v. 8); doctrina et sanctitas cuius typum gessit candelabrum lucens. (Math. 5, v. 15.) Sanctum sanctorum fuit figura Ecclesiae triumphantis; nam tria erant in Sancto sanctorum: Arca foderis, Propitiatorium, Cherubini. Sic tria sunt in caelo: Caelus beatorum, Humanitas Christi gloriosa, Angeli sancti. Rursus in Arca erant tabulae Decalogi, urna cum manna et virga Aarons florens. Sic in caeta beatorum sunt peracta charitas Dei et proximi, abundantia divinae servitatis, et gloriosa sanctorum corpora.

SYNAGOGAE ET CATHEDRAE. — Synagoga, ut initio capituli sexti dictum est, erant aedificia sacra, in quibus Judei singulis sabbatis solebant Scripturam legere et explicare. Dicta sunt autem Synagoga, id est, congregationes, quae erant domus seu Ecclesiae, in quibus Judei congregabantur. Sicut enim Christiani hoc tempore solent congregari in templis, ad audiendas conciones diebus festis; ita Judei soliti erant congregari

in Synagoga, ad legendam et audiendam legem Moysaica. (Marci 1, v. 21; et Luca 4, v. 16; et Act. 15, v. 14.) In singulis Synagogis, erant cathedrae, seu sedilia, in quibus sedeabant, tum illi qui legebant et explicabant legem Moysaica, tum illi qui audiebant, ut patet Matth. 23, v. 6. ubi de Scribis et Phariseis dicitur: *Amant... primas cathedras in Synagogis*. Ex quo sequitur, quosdam fuisse cathedras honoratioris pro Phariseis et legis doctoribus; alias minis honoratas pro populo, qui ab illis instruebatur.

Queres 1°: In quem usum fuerint aedificatae Synagoga? — Resp. In triplicem usum ut colligitur ex Scriptura. 1° Ad docendum et praedicandum Moysen ac prophetas. 2° Ad orandum. 3° Ad puniendos delinquentes. Ita Toletus in cap. 16 Joan., annot. 2, et Tornieili, in anal., Anno 2294, n. 12. Nam primo, solebant doctores populi singulis sabbatis convenire ad Synagogas, ibique legere et explicare libros Moysae ac prophetarum, Act. 15, v. 21: *Moses à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum praedicant in Synagogis, ubi per omne sabbatum legitur*. Et quidem ordinarii doctores erant Scribae et Pharisei, Matth. 23, v. 2: *Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisei*. Quod tamen officium saepe usurpavit Christus, Marc. 1, v. 21: *Sabbatis ingressus in Synagogam, docebat eos*. Et Luc. 4, v. 15: *Et ipse docebat in Synagogis eorum*. Et alibi. Solebant alii-que ordinarii doctores, postquam legissent et applicassent aliquem Scripturae locum, offerre etiam aliis potestatem legendi et explicandi, praesertim aliunde accedentibus; sic obtulerunt Paulo et Barnabae, Act. 15, v. 12, et seq.: *Ingressi Synagogam (Paulus et Barnabae) die sabbatorum, sederunt. Post lectionem autem legis et prophetarum, miserunt principes Synagoga ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens, ait: Viri Israelitae, etc.* Sic etiam videntur obtulisse Christo, Luc. 4, v. 16 et seq.: *Intraivit secundum consuetudinem suam die sabbati in Synagogam, et surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaia propheta. Et ut revoluit librum, invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me... Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, et dicit: Et omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum. Carpit autem dicere, etc.* Certè minister, qui obtulit illi librum Isaiae, fecit hoc jussu Scribarum et Phariseorum, qui Synagoga praesidebant. Secundo, solebant etiam Judei, orationis causa, venire ad suas Synagogas, ut patet, Judith. 6, v. 21: *Convocatus est omnis populus, et per totam noctem intra Ecclesiam oraverunt, petentes auxilium à Deo Israel*. Ubi per Ecclesiam non potest intelligi aliud quam Synagoga illius loci. Sicut etiam Psal. 23, v. 12: *In Ecclesiis benedicam te, Domine*. Et Psal. 67, v. 27: *In Ecclesiis benedicite Deo Domino*. Quod aperte confirmatur ex illo Matth. 6, v. 5: *Cum oratis, non eritis sicut hypocritae, qui amant in Synagogis, et in angulis platæarum stantes orare*. Ubi reprehenduntur Scribae et Pharisei, non idè praesens, quod orarent in Synagogis (quia hoc erat licitum et usitatum) sed quòd ibi orarent, ut viderentur ab hominibus. Itaque non tam oratio in Synagogis, quam inanis gloria fuit à Christo reprehensa. Tertio, solebant denique in suis Synagogis punire eos, qui vel verè deliquerant, vel falsò putabantur deliquisse, quod faciebant dupliciter: primo, eiciendo illos extra Synagogam; quam penam valde formidabant Judei. Joan. 9, v. 22: *Hoc dixerunt parentes ejus, quoniam timebant Judaeos; jam enim conspiraverant Judaei, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam egerent*. Et Joan. 12, v. 42: *Ex principibus multi crederunt in eum; sed propter Phariseos non confitebantur, ut è Synagoga non efferentur*. Secundo, alias poenas corporales, in ipsis Synagogis, infligendo. Matth. 10, v. 17...: *In Synagogis suis flagellabunt vos*. Et Matth. 23, v. 34: *Mitto ad vos Prophetas... et ex eis flagellabit in Synagogis vestris*. Et Act. 22, v. 19: *Ego (Paulus) eram concludens in carcerem, et cadens per Synagogas eos qui credebant in te*. Et cap. 26, v. 11: *Per omnes Synagogas frequenter puniensi eos compellebam blasphemare*.

Queres 2°: Quando primum coeperint aedificari Synagoga? Aliqui putant tempore captivitatis Babylonicae. Tunc enim Judei, in exilio constituti, non habebant templum, in quo orarent, et legis Moysae explicationem audirent. Itaque necesse fuit, ut aedificarent quosdam domos, in quibus id prestare possent. Alii rectius sentiunt, multò ante id factum esse, ut Toletus et Tornieilius, loco citato. Ratio est, quia ante captivitatem Babylonicam, tempore regum ac iudicum, necesse fuit Judaeos habere aliquem locum in quo singulis sabbatis orationi et lectioni legis Moysae vacarent; hoc autem non potuit fieri in eo tantum loco, ubi erat tabernaculum vel templum; quia moraliter erat impossibile, omnes Judaeos singulis sabbatis ex tota Judaea in unum locum convenire (hoc enim tersolum fiebat in anno, nempe in Paschate, Pentecoste, et festo tabernaculorum, ut habetur Deut. 16, v. 16.) Ergo, necesse est in variis locis fuisse Synagogas, in quibus commode id fieret. Et hoc probant testimonia superioris citata, Psal. 23, v. 12; et Psal. 67, v. 27. Itaque illud 2 Paral. 17, v. 9: *Docebat populum in Judà, habentes librum legis Domini, et circuebant cunctas urbes Juda, atque erudiebant populum*. Quod sine dubio factum est in Synagogis, quae erant in urbibus Juda.

Queres tertio, quae fuerint antiquissima inter omnes Synagoga? Toletus, Tornieilius, et Rabbinii putant illam fuisse antiquissimam, quae erat in Masphà. Ibi enim constat fuisse domum quandam, seu Ecclesiam, tempore iudicum et regum, ad quam devotionis causa solebant convenire Israelitae; Judic. 11, v. 11...: *Locusque est Jephthe omnes sermones suos coram Domino in Masphà*. Et cap. 20, v. 1: *Egressi sunt omnes filii Israel, et pariter congregati... ad Dominum in Masphà... et cunctae tribus Israel in Ecclesiam populi Dei conveniunt*. Et 1 Reg. 7, v. 5: *Dirixit autem Samuel: Congregate universum Israel in Masphath, ut orem pro vobis Dominum*. Et 4 Machab. 5, v. 46: *Congregati*

sunt, et venerunt in Masphà contra Jerusalem: quia locus orationis erat in Masphà ante in Israel. Ex his testimoniis tria colligo. 1° In Masphà fuisse Ecclesiam populi Dei. 2° Fuisse ibidem locum orationis. 3° Idque tempore Jephthae, Samuelis et Machabeorum.

Dices: Hae omnia possunt intelligi de tabernaculo et Arca foderis quae erant in Masphà. — Resp.: Non possunt; nam tabernaculum et Arca, nec tempore Jephthae, nec tempore Samuelis, nec tempore Machabeorum, fuerunt in Masphà: imò nunquam ibi fuisse, verisimile est, quod sic ostendo: Tabernaculum primum fuit in Galgais, tempore Josue. (Jos. 5, v. 10.) Deinde, in Silo, tempore Samuelis. (1 Reg. 4, v. 5.) Tertio, in Nobe, tempore Davidis. (1 Reg. cap. 21, v. 1, et cap. 22, v. 49.) Quarto, in Gaboon, tempore Salomonis. (3 Reg. 5, v. 4, et 1 Paral. 21, 29.) Quinto in Jerusalem, in templo Salomonis. (5 Reg. 8, v. 1.) Ubi autem manserit tempore captivitatis Babylonicae, non constat. Similiter Arca foderis primum quidem fuit in ipso tabernaculo, in Galgais et in Silo, usque ad tempora Samuelis; deinde separata fuit à tabernaculo, et ex Silo translata in castra Israelitarum pugnantium contra Philistaeos, sub eodem Samuele. (1 Reg. 4, v. 5.) Postea capta fuit à Philistaeis, et in Azoto posita, in templo Dagon. (Cap. 5, v. 1-2.) Inde translata in Accaron. (Y. 10.) Inde in agrum Josue Bethsamitae. (Cap. 6, v. 14.) Inde Carithiarum in domum Abinadab in Gabaà. (Cap. 7, v. 1.) Inde in domum Obbedom Gethai. (2 Reg. 6, v. 4.) Inde in civitatem David. (Y. 12.) Nunquam legitur fuisse in Masphà; unde sequitur domum seu ecclesiam quae fuit in Masphà, à tempore Josue usque ad Machabeos, nihil aliud fuisse quam Synagogam, in quam orationis causa conveniebant Israelitae.

Queres 4° quam multa fuerint Synagoga? — Resp. Initio fuerunt paucae; sed postea, crescente populo, multiplicatae sunt; adeò quidem, ut tempore excidii Jerosolymitani, numeratae fuerint 480 Synagogae in sola urbe Jerusalem, quarum aliae erant pro civibus, aliae pro Judaeis advenis, qui religionis causa veniebant Jerosolymam, ut tradunt Toletus, et Tornieilius, loco cit. et Genebrardus in Chronologia, ubi agit de rebus gestis sub Joachim summo sacerdote. Quòd enim Judei advenae haberent Jerosolymis suas Synagogas, constat ex illo Act. 6, v. 9: *Surrexerunt autem quidam de Synagoga, quae appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant à Cilicià et Asia*. Erant etiam plurimae extra Jerusalem in aliis civitatibus, quarum fit mentio Matth. 4, v. 25, et Luc. 4, v. 15, et alii.

Queres 5° an in sola Judaea fuerint Synagoga? — Resp. Etiam extra Judaeam fuerunt multae; ut Damasci, Salaminae, Antiochiae, Pisdidae, Iconii, Thesalonicae, Bereae, Athenis, Corinthi, Ephesi, ut habetur in Actibus Apostolorum, cap. 9, v. 2, cap. 15, v. 5 et seq., cap. 14, v. 1, cap. 17, v. 1 et seq.; nam in illis civitatibus habitabant Judei permixti cum gentilibus, ut patet ex locis citatis. Undè etiam Synagoga quae ibi erant, non appellabantur Synagoga Gentilium.

sed Judæorum. Act. 17, v. 5: *Cam venissent Salaman, prædicabant verbum Dei in Synagoga Judæorum.* Et cap. 18, v. 1: *Factum est autem Ieonii, ut simul introirent in Synagoga Judæorum.* Et cap. 17, v. 1: *Venerunt Thessalonicam, ubi erat Synagoga Judæorum.*

Quæres 6° an omnes Synagoga edificata fuerint à solis Judæis?—Resp. Non omnes; nam etiam Gentiles, qui bene affecti erant ergà Judæos, solebant Synagoga pro illis extruere: Habemus exemplum in Cæsarione, de quo seniores Judæorum ad Christum Luc. 7, v. 4-5: *Dignus est ut locillit præstes; diligit enim gentem nostram, et Synagoga ipse edificavit nobis.*

Epilogus hujus capituli.—Ite obiter notandum est, instrumenta divini cultus, de quibus actum est hæcibus, fuisse magni momenti apud Deum et homines, quod ex triplici capite colligi potest. 1° Ex parte ipsius Dei; nam ipse speciatim mandavit fieri tabernaculum, Arcam, propitiarium, et alia instrumenta, quæ recensimus. 2° Ex parte Judæorum, qui fuerunt valde prompti ac liberales in faciendis expensis, quæ ad fabricam erant necessaria. Exodi 35, v. 20 et seq.: *Egressaque omnia multitudo filiorum Israel de conspectu Moysis, obtulerunt mente promptissimè atque devotè primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi testimonium erat, quidquid ad cultum, et ad vestes sanctas necessarium erat, tiri; cum mulieribus præbuerunt arimulas et inanes, annulos et dextralia, etc.* 3° Ex parte gentilium, quæ et ipsi, ex instinctu Dei, multa conferebant ad promovendum Dei cultum, ut Cyrus rex Persarum, de quo 1 Esdræ 1, v. 2: *Hæc dicit Cyrus, rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus caeli, et ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa.* Et Seleucus, rex Asiae, ac alii vicini reges, de quibus 2 Mach. 5, v. 4 et seq.: *Igitur cum sancta civitas habitaretur in omni pace, leges etiam aditæ optimè custodirentur, propter Oniam pontificem pietatem, et animas odio habentes mala, fiebat ut et ipsi reges et principes locum summo honore dignum dicerent, et templum maximis muneribus illustrarent, ita ut Seleucus, Asia rex, de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.*

Hinc discant christiani pontifices, reges, subditi, quid sui officii sit in promovendo Dei cultu. Pontifices imitentur Oniam in pietate; reges, Cyrus et Seleucum in liberalitate; subditi, populum Israeliticum in conferendis expensis. Nisi hoc faciant, eveniet ipsis quod Judæis, quando defecerunt à cultu Dei, contigit: Jerusalem eversa est; templum incendio conflagravit; omnes in captivitate abducti sunt.

CAPUT XIV.

DE SACRIFICIIS MOISAICIS.

Sacrificia Moisaica tripliciter dividi possunt. 1° Ratione materiae. 2° Ratione formæ et finis. 3° Ratione temporis. Et quidem, ratione materiae dividuntur in victimas, oblationes et libamenta; ratione formæ ac finis in holocausta, hostias pacificas, et hostias pro peccato; ratione temporis, in jugs sacrificium, quod

quotidie, et in sacrificio agni paschalis, quod in Paschate, et in alia sacrificia, quæ in aliis solemnitatibus offerrebantur, de quibus dicam hoc ordine. 1° De victimis, immolationibus et libamentibus. 2° De holocaustis, hostiis pacificis, et hostiis pro peccato. 3° De jugs sacrificio. 4° De agno paschali. 5° De sacrificiis altarum solemnitatibus. 6° De igne, quo utebantur sacerdotes in sacrificiis. 7° Addam aliquid de sacrificio novi Testamenti, quod per sacrificia Moisaica fuit præfiguratum.

DE VICTIMIS, IMMOLATIONIBUS ET LIBAMENTIS.—Igitur ratione materiae, tripliciter erant sacrificia Moisaica. 1° Victimæ seu hostiæ; 2° Immolationes; 3° Libamenta. Erat enim triplex materia à Deo designata, quæ in Judæorum sacrificiis offerri poterat ac debebat. Primb, animalia, ut oves, capre, hosti, boves, vituli, columbe, passeres, tortures; secundo, fructus terræ, ut panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum virentium, et triticum; tertio, liquores, ut sanguis, vinum, oleum, aqua; nec aliquid his ampliùs. Cum ergo fiebat sacrificium ex animalibus, vocabatur hostia seu victima; cum ex fructibus terræ, immolatio; cum ex liquoribus, libamen seu libamentum. Erat autem diversus modus offerendi in hoc triplici rerum genere; nam animalia offerebantur macatione et combustione; fructus terræ, immolatione; liquores, effusione. Porrò, illa immolatio fructuum erat etiam varia; nam panis in frusta dissecabatur; simila, in sartagine, cilibano, vel craticula coquebatur; thus adolebatur; manipulus spicarum torrebatur; triticum conterebatur.

Ite quæri potest cur non alia animalia, nec alios fructus, nec alios liquores, liceret offerre in sacrificiis Moisaicis, quàm quæ jam numerata sunt?—Ratiō dabitur est, quia præter illa, sunt alia multò præstantiora. Optima autem quæque Deo offerenda sunt. Hinc sacrificium Abelis fuit Deo gratum, non autem Cain, quia Abel obtulit de primogenitiis animalium, Cain verò non de primitiis frugum, sed de communibus frugibus.—Resp. In hæc debet nobis sufficere voluntas Dei, qui in lege Moisaica sic voluit et ordinavit. Nec tamen desunt rationabiles causæ, cur id factum sit; de quibus videri potest D. Thom. in 1-2, q. 101, et 105.

DE HOLOCAUSTO, SACRIFICIO PRO PECCATO, ET HOSTIA PACIFICA.—Ratione formæ ac finis erat etiam triplex sacrificium in lege Moisaica. 1° Holocaustum. 2° Sacrificium pro peccato. 3° Hostia pacifica. (Vide D. Thom. 1-2, q. 102, art. 5, ad 8. Holocaustum erat sacrificium perfectissimum, quia in eo tota oblate comburebatur, et in fumum resoluta, sursum ad Deum ascendebat; ita ut nihil inde eederet in usum humanum. Per hoc enim perfectissimè designabatur, omnia esse ipsius Dei, et omnia ad ipsius honorem referenda. Et in hunc finem erat positissimum institutum hoc genus sacrificii; tametsi interdum etiam pro peccato populi et sacerdotum offerri posset. Sacrificium pro peccato, partim cremabatur, partim cedebat in usum sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescabantur. Per hoc significabatur (ut notat D. Thom.) quod expiatio

peccatorum fiat quidem à Deo, sed per ministerium sacerdotum. Solet autem offerri pro peccatis quibusdam externis, et pro peccatis commissis per ignorantiam, vel negligentiam circa caeremonias legis, Levit. 4, v. 1 et seq., et cap. 5, v. 1. Item pro peccato furti, perjurii, calumnie. Levit. 6 et 7. Porrò, sicut diversa erant peccata, et diversæ personæ, quæ peccabant, ita etiam diversa erant sacrificia pro peccato. Aliud enim offerbatur pro perjurio, aliud pro aliis peccatis. Similiter, aliud pro pontifice, aliud pro rege, aliud pro Synagoga, aliud pro privatis hominibus.

Hostia pacifica poterat ex duplici titulo offerri. 1° In gratiarum actionem, pro beneficiis à Deo acceptis. 2° Ad nova beneficia à Deo impetranda. Dividebatur autem in tres partes, quarum una comburebatur ad honorem Dei, altera cedebat in usum sacerdotum, tertia in usum offerentium. Per hoc significabatur, quòd salus hominis procedat à Deo, per directionem sacerdotum, et cooperationem illius qui salvatur.

Ab hæc divisione, quæ jam explicata est, partim differunt, quæ sacrificium dividunt in latreuticum, eucharisticum, imperatorium et propitiatorium. Latreuticum dicitur, quòd solum fit ad Deum colendum, testando ejus principatum, et nostram servitatem seu subjectionem. Hoc potissimum fit holocausto. Eucharisticum dicitur, quòd fit in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis. Impetratorium, pro beneficiis accipiendis. Utrunque in veteri lege dicebatur *hostia pacifica*. Propitiatorium est, quod offertur pro peccatis, et pro peccatorum penis ac flagellis averteendis. Hoc idem est, quod sacrificium pro peccato.

Adhuc tria notanda sunt ex D. Thom., q. 102, art. 3, ad 8 et 10. Unum est, quòd si confirmamus hæc sacrificia Moisaica inter se, ratione sanctitatis et præstantiæ, primum locum obtineat holocaustum; secundum, hostia pro peccato; tertium, hostia pacifica pro beneficio accepto; quartum, hostia pacifica pro beneficio accipiendi. Ratio est, quia hæc sacrificia instituta sunt ad cultum et honorem Dei. Ergo, quò major vel minor est obligatio colendi Deum, eò major vel minor dignitas est sacrificii, quò illum colimus. Obligamur autem hoc ordine. 1° Propter infinitam ipsius majestatem. 2° Propter offensam in ipsum commissam. 3° Propter accepta beneficia. 4° Propter sperata beneficia. Ergo, juxta hunc ordinem, primo loco censeri debet holocaustum; secundo, hostia pro peccato; tertio, hostia pacifica pro beneficio accepto; quarto, hostia pacifica pro beneficio accipiendi. Idem ordo dignitatis colligi potest ex parte ipsius sacrificii. Nam holocaustum totum comburebatur in honorem Dei, cætera non item; ergo ex hæc parte, cæteris erat præstantius. Hostia pro peccato, partim cremabatur ad honorem Dei, partim comedebatur, sed à solis sacerdotibus, non à populo, et in solo atrio, non alibi, et ipso die sacrificii, non alio. Hostia pacifica pro beneficio accepto, partim cremabatur ad honorem Dei, in quo erat pars hostiæ pro peccato; partim comedebatur, non tamen à solis sacerdotibus, sed etiam à populo; nec in solo atrio, sed ubique in Jerusalem;

et in hoc erat inferior. Hostia pacifica pro impetrando beneficio, poterat comedi, non solum à populo, et extra atrium, sed etiam extra diem sacrificii. Poterat enim conservari in sequentem diem; in hoc erat infra sanctitatem hostiæ pro beneficio accepto (1). Alterum est, quòd, tametsi carnes victimarum sæpe venirent in usum sacerdotum et populi, ut jam dictum est, nunquam tamen sanguis aut adeps, Nam sanguis effundebatur ad credendum altaris in honorem Dei; adeps verò adurebatur igne. Hujus rei varias assignat causas D. Thomas. (Vide infra cap. 16.) Tertium est, quòd, tametsi pro diversitate peccatorum diversa fuerint instituta sacrificia, non tamen servaretur illa proportio ut quò majus esset peccatum, eò præstantior esset res oblata in sacrificio; sed contrà potius, quò majus esset peccatum, eò vilior species animalis offerbatur, ut ex Rabbi Moysè notavit D. Thomas. Nam capra, quod est vilissimum animal, offerbatur pro idololatris, quod est gravissimum peccatum. Pro ignorantia verò sacerdotum, offerbatur vitulus; pro negligentia principis hircus. (Levit., 4, et seq.)

DE JUGS SACRIFICIO, QUO QUOTIDIE OFFEREBATUR.—Judæi ex præcepto divino, jubebantur quotidie offerre duos agnos a miculis, et quidem immaculatos in holocaustum, alterum manè et alterum vespere; et cum illis similia comensaret oleo, et vinum pro libamine. Hæc autem oblatio vocabatur *jugs sacrificium*, vel *holocaustum sempiternum*, quia quotidie fiebat, et nunquam intermittebatur. Sic enim legitur Exod. 29, v. 38 et seq.: *Hæc est quod facies in altari: agnos amictulos duos per singulos dies jugiter; unum agnum manè, et alterum vespere, decimam partem similibus conspersæ oleo tuo, quod habeat mensuram quartam partem hin, et vinum ad libandum ejusdem mensuræ in agno uno. Alterum verò agnum offeres ad vespem juxta ritum matutinae oblationis, et juxta ea quæ diximus, in odorem suavitatis; sacrificium est Domino, oblatione perpetua in generationes vestras, ad ostium tabernaculi testimonium coram Domino, ubi constitutum ut loquar ad te. Et Num. 28, v. 5, 4: *Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis: Agnos amictulos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum; unum offeretis manè, et alterum**

(1) Sacrificiorum significatio hæc erat: Sanguinis sparsione et effusione fidelibus protestabantur se mortis esse reos; interdò Deo offerrebant animam innocentem, id est, animalis sanguinem in quo anima esse dicebatur; nam hinc agnoverant Deum talem oblationem fieri factam acceptare, eoque placari. Ita Lev. c. 17: *Quia anima carnis in sanguine est; et ego dedi illum vobis, ut super altare in eo expietis pro animabus vestris. Quotidie fiebat hæc sacrificialis effusio, ut monebantur de Christi sanguine pro animabus omnium hominum effundendo, quem eo fine offerendum esse, ceteris Israhel didicerat, c. 25. Fertum expressa erat figura incuratæ novæ legis sacrificii; de eo loquitur Malachi c. 1, v. 10. *Munus (milia) non suscipiam de manu vestra; et v. 11: Ab ortu enim solis, etc., offeret nomini meo (milia) oblatio munda.* Soli Romano Ecclesie sacrificio catholico hæc conveniunt. *Milva*, licet ubique ferti significationem habeat, à Vulgata diversimodè vertitur. Lev. c. 2, v. 1, 5, 4, 7, 9, 11, 15, sacrificium, v. 14 et 15, oblatio; Mal. supra, *Munus*; et Mal. cit. v. 11, oblatio munda.*